

*För handledning av studeranden
med särskilda behov*

PSP-kartoteket är ett hjälpmedel för lärare och arbetsplatshandledare i handledningen av studeranden med särskilda behov i inläring i arbetet. PSP är en personlig studieplan som måste göras för studeranden med särskilda behov (L630/1998 och A811/1998).

Kartoteket består av 12 handledningskort. Korten är gjorda enligt statistikcentralens kriterier för Yrkesinriktad specialundervisning och redogör kort för vilka orsaker som ligger bakom behovet av specialundervisning. På korten redogörs det för vad som är bra att ta hänsyn till i handledningen av studeranden med särskilda behov.

Kartoteket har sammanställts i TOKKA2-projektet, ett ESR-projekt. Ett av projektets mål är att utveckla inläringen i arbete och övergången till arbetslivet för studerande med specialbehov, samt främja beredskapen hos skolans personal, regionala aktörer och arbetsplatserna att bemöta studerande med specialbehov. Finansiering för projektet har beviljats av Lapplands länsförvaltning. Projektet administreras av Rovaniemen koulutus kuntayhtymä/ Lapin ammattiopisto. Tilläggsinformation om projektet: www.lao.fi/tokka2

Kartoteket har översatts till svenska vid Optima och ombrytningen har gjorts vid Yrkeskademin i Österbotten inom ramarna för projekt PSP-IP.

PSP-kartotek | Innehåll

- 01 Gestaltungs-, uppmärksamhets- och koncentrationssvårigheter
- 02 Språkliga svårigheter
- 03 Interaktions- och beteendestörningar
- 04 Lindrig utvecklingsförsening
- 05 Svår utvecklingsförsening; mellangrav eller grav utvecklingsstörning
- 06 Psykiska kroniska sjukdomar
- 07 Fysiska kroniska sjukdomar
- 08 Inlärningssvårigheter som är förknippade med autism och Aspergers syndrom
- 09 Rörelsesvårigheter och motoriska svårigheter
- 10 Hörselskada
- 11 Synskada
- 12 Annan orsak som kräver specialundervisning

Grunden till specialundervisningen baseras på den primära orsaken till behovet av specialundervisning.

- Allergia- ja astmaliitto www.allergia.com
Allergi- och astmaförbundet www.allergia.fi/allergia-ja-astma/pa-svenska/
- Diabetesliitto www.diabetes.fi • Diabetesförbundet www.diabetes.fi/sv/diabetesforbundet_i_finland
- Epilepsialiitto www.epilepsia.fi
- Erilaisten oppijoiden liitto www.erilaistenoppijoidenliitto.fi
Förbundet för all inlärning www.erilaistenoppijoidenliitto.fi/?lang=sv
- Hengityслиitto Heli www.hengityслиitto.fi • Andningsförbundet www.hengityслиitto.fi/Startsida/
- Keskuspuiston ammattiopisto, Arlan toimipaikka www.arlainst.fi
- Kansainvälinen tautiluokitusjärjestelmä ICD-10 www.terveysportti.fi
- Kehitysvamma-alan verkkopalvelu www.verneri.net
- Kehitysvammaisten tukiliitto www.kvtl.fi
De utvecklingsstördas stödförbund www.kvtl.fi/fi/etusivu/pa-svenska/
- Kuntoutussäätiö/TERTTU-projekti www.kuntoutussaatio.fi/terttu
Stiftelsen för rehabilitering www.kuntoutussaatio.fi/sv/
- Kuuloliitto www.kuuloliitto.fi • Finska hörsselförbundet www.kuuloliitto.fi/fi/pa_svenska/
Svenska hörsselförbundet rf www.horsel.fi
- Kuurojen liitto Ry/Finlands dövas förbund rf www.kl-deaf.fi
- Näkövammaisten keskusliitto ry www.nkl.fi • Synskadades centralförbund rf www.nkl.fi/svenska
- Terveyskirjasto Duodecim: www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti
- Vates-säätiö www.vates.fi • Vates-stiftelsen www.vates.fi/se

01

Gestaltning-, uppmärksamhets- och koncentrationssvårigheter (t.ex. ADHD eller ADD)

Brister i förmågan att gestalta

Kännetecken för gestaltningssvårigheter:

- svårt att uppfatta det man ser, hör eller det omgivande utrymmet
- begränsningar i arbetsminnet, svårt att förstå muntliga instruktioner och tidshantering

ADHD koncentrations- och hyperaktivitetsstörning; ADD koncentrationssvårigheter utan hyperaktivitet

Kännetecknande för koncentrationssvårigheter:

- svårt att koncentrera sig, följa instruktioner och slutföra uppgifter
- slarvar bort och glömmer saker
- varierande prestationsförmåga
- vårdslöshet och distraheras lätt av omgivande faktorer

Kännetecknande för hyperaktivitet och impulsivitet:

- svårt att sitta stilla
- fingrar på föremål
- pratar eller handlar ogenomtänkt
- avbryter andra, stör, pratar samtidigt som andra

Gestaltlings-, uppmärksamhets- och koncentrationssvårigheter (t.ex. ADHD eller ADD)

01

Ta hänsyn till vid handledning:

- Den som handleds kan ofta själv berätta vad som hjälper honom eller henne.
- Sträva till att ge en instruktion i taget och dela in instruktionerna för uppgiften i delar.
- Tala tydligt och lugnt.
- Använd bilder och skriftliga instruktioner till hjälp.
- Kontrollera att personen förstått.
- Uppmuntra, motivera och ge respons för utförd uppgift genast.
- Sträva till att ge varierande uppgifter under dagens lopp.
- Fäst uppmärksamhet i arbetsmiljön vid:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

02

Språkliga svårigheter

(t.ex. svåra lässvårigheter, dysfasi, dyslexi)

Kännetecknande för tal- och språksvårigheter (dysfasi):

- litet ordförråd
- svårt att förstå olika begrepp, att uttala ord och behärska grammatik

Kännetecknande för lässvårigheter (dyslexi):

- läsningen långsam eller trevande
- svårigheter i läsförståelse
- svårigheter i att hitta det väsentliga och komma ihåg detaljer
- svårigheter i att uppfatta helheten

Kännetecknande för skrivsvårigheter (dysgrafi):

- stavelser, ändelser eller ord uteblir
- ord eller siffror blandas ihop
- svårigheter med att producera text och svårigheter att få struktur på texten
- svårigheter med att skriva grammatikaliskt rätt

Till språkliga svårigheter kan höra svårigheter med rumsuppfattning och tid, samt motorisk klumpighet och svårigheter i kordinationen mellan hand och öga.

Språkliga svårigheter

(t.ex. svåra lässvårigheter, dysfasi, dyslexi)

Ta hänsyn till vid handledning:

- Den som handleds kan ofta själv berätta vad som hjälper honom eller henne.
- Sträva till att ge en instruktion i taget och dela in instruktionerna till uppgiften i delar.
- Använd bilder, visualisera och repetera.
- Använd ett språk som är lätt att förstå.
- Kontrollera att det du sagt uppfattats.
- Försäkra dig om att riktningar och tidsbegrepp behärskas: höger-vänster, framför-bakom, uppe-nere, före-efter, imorgon, i förrgår, nästa månad.
- Presentera form-, riktning- och avståndsbegreppen så tydligt som möjligt genom att handgripligen visa.
- Lär ut användning av kalender och planering.
- Trygghet: tvinga inte personen att uppträda, läsa och prata högt.
- Fäst uppmärksamhet i arbetsmiljön vid:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

03

Interaktions- och beteendestörningar

(t.ex. social missanpassning)

Med beteendestörningar avses barns och ungdomars beteende som avviker klart från åldersgruppens normer t.ex. upprepat eller konstant asocialt, aggressivt eller trotsigt beteende. Till beteendestörningar hör oftast också andra mentala hälsoproblem.

Olika former av beteendestörningar:

- beteendestörningar inom familjen (mot familjemedlemmar)
- asocial beteendestörning (jämnåriga vänskapsförhållanden saknas)
- social beteendestörning (asocialt beteende tillsammans med vänner)

Kännetecknande för beteendestörningar:

- olydnad, låg irritationströskel, upprepade gräl och slagsmål
- raseriutbrott och aggressivt beteende
- trots mot regler, lögn och brutna löften
- dessutom kan det förekomma användning av alkohol eller andra rusningsmedel, samt kriminellt beteende

Interaktions- och beteendestörningar

(t.ex. social missanpassning)

Ta hänsyn till vid handledning:

- Förklara kort och tydligt.
- Acceptera, döm inte.
- Sätt mål och krav i lämpliga proportioner: kräv inte för mycket på en gång.
- Var snäll, men bestämd.
- Tydliga regler och gränser stöder inläringen.
- Uppmuntra, motivera och ge respons för gott uppförande och genomförda uppgifter genast.
- Fäst uppmärksamhet i arbetsmiljön vid:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

04

Lindrig utvecklingsförsening (den studerande har grava inlärningssvårigheter)

Svårigheterna är mer omfattande än vid specifika inlärningssvårigheter:

- längre övergång från ungdom till vuxen
- avbryter lätt sina studier, svårigheter i att få en examen eller yrkesbehörighet

Kännetecknande för grava inlärningssvårigheter:

- svårt att koncentrera sig och rikta uppmärksamheten
- långsam inläring
- gör annat än det som hör till uppgiften, allmänt oorganiserad
- impulsivitet, överaktivitet eller passivitet
- svårt med begreppsbildning
- svårt att planera, analysera och genomföra uppgifter: låg medvetenhet om den egna tankeprocessen

Lindrig utvecklingsförsening (den studerande har grava inlärningssvårigheter)

Ta hänsyn till vid handledning:

- Sträva till att ge en instruktion i taget och dela in uppgiftens instruktioner i delar.
- Ge personen möjlighet att repetera uppgiften tillräckligt många gånger.
- Använd ett språk som är lätt att förstå.
- Använd bilder som hjälp, förevisa och repetera.
- Kontrollera att du blivit förstådd.
- Lär ut planering och användning av kalender.
- Fäst uppmärksamhet i arbetsmiljön vid:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

Svår utvecklingsförsening (*mellangrav eller grav utvecklingsstörning*)

- En utvecklingsstörning är en betydande begränsning i funktionsförmågan. Framträdande är varierande grad av svårigheter att förstå, uppfatta och lära sig.
- Skadan kan bero på händelser innan födseln, i samband med födseln eller sjukdomar eller olyckor i barndomen. En del av orsakerna förblir outredda.
- Utvecklingsstörningens grad varierar från gravt handikapp till lindriga inlärnings-svårigheter.
- Ofta har personer med en utvecklingsstörning också andra funktionshinder, som kan försvåra talet, rörelseförmågan eller interaktionen med andra människor.
- Personer med en utvecklingsstörning lär sig ofta i sin egen inlärningsstakt då de får individuellt stöd i inläringen, förståelsen, kommunikationen och det vardagliga livet.
- Utöver begränsningarna har personer med en utvecklingsstörning ofta andra styrkor på det personliga planet. Med rätta individuella stödformer förbättras deras funktionsförmåga.

Svår utvecklingsförsening (*mellangrav eller grav utvecklingsstörning*)

Ta hänsyn till vid handledning:

- Personen själv eller dennes personliga assistent kan berätta hur kommunikationen bäst fungerar.
- Skapa ett lugnt och störningsfritt instruktionstillfälle och arbetsmiljö.
- Ta hänsyn till den handleddas ålder, behandla honom eller henne enligt den.
- Dela in arbetsmomenten i delar och ge instruktioner en del i taget.
- Använd personens egna hjälpmedel för kommunikation som stöd då instruktioner ges.
- Visa konkret hur arbetet utförs i en verklig situation: förevisa, använd bilder och gester.
- Följ med och handled vid behov.
- Ge tydlig och konkret respons för utfört arbete.
- Fäst uppmärksamhet i arbetsmiljön vid:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och känslan av att lyckas

Psykiska kroniska sjukdomar (mental ohälsa, missbrukarrehabilitering)

Psykiska sjukdomar är mentala störningar för vilka humör- eller beteendestörningar, samt funktionsnedsättning är typiska.

Framträdande vid mentala problem:

- fortgående depression, ångest eller oro
- livsgnistan försvinner
- starka humörväxlingar och långvarig känsla av leda, samt isolering från vänner i egen ålder och familjen
- sömnsvårigheter
- ätsvårigheter
- psykosomatiska symptom: huvudvärk, magbesvär
- koncentrations- och inlärningsvårigheter av olika grad, samt sämre prestationsförmåga
- fientlighet, självförakt, hopplöshet och hjälplöshet, gråtmildhet eller ledsenhet dominerar
- problembeteenden: droger, alkohol, asocialt beteende
- självdestruktiv

Psykosiska kroniska sjukdomar (mental ohälsa, missbrukarrehabilitering)

Ta hänsyn till vid handledning:

- Personen i fråga kan ofta själv berätta hur man borde ta hänsyn till hans eller hennes situation i arbetet.
- Håll dig till din grunduppgift; handledarens uppgift är att stärka inlärningsförmågan och fostra till yrkesmänniska.
- Lyssna personligen till den handledda och ge din tid till honom eller henne.
- Bygg upp handledningen enligt den studerandes styrkor.
- Företräda det verkliga livet och agera så normalt som möjligt, undvik att bli överdrivet försiktig.
- Ge mycket positiv och uppmuntrande respons.
- Gå inte med i manipulativa psykologiska spel, t.ex. provokation och inställsamhet.
- Ta avstånd, bli inte delaktig i den handleddas problem.
- Undvik inte, ta upp märkligt beteende med den handledda och med kollegerna.
- Var uppmärksam i arbetsmiljön vid:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och känslan av att lyckas

Fysiska kroniska sjukdomar

(som allergi, astma, diabetes, epilepsi)

Långvariga fysiska sjukdomar

- Långvariga fysiska sjukdomar är t.ex. allergi, astma, diabetes och epilepsi.
- Karaktären av den fysiska sjukdomen och vårdbalansen avgör om sjukdomen påverkar arbetet eller hur man bör ta hänsyn till sjukdomen i arbetet. Vissa branscher har speciella krav på hälsotillståndet.
- I arbetslivet har individens kunskaper och arbetsförmåga större betydelse än diagnosen. Begränsningar i arbetet förorsakade av sjukdomen kan kompenseras med hjälpmedel och omorganisering på arbetsplatsen.
- Hur en fysisk sjukdom påverkar ens arbetsförmåga är alltid individuell.

Fysiska kroniska sjukdomar

(som allergi, astma, diabetes, epilepsi)

Ta hänsyn till vid handledning:

- Den handledda kan själv berätta hur hans eller hennes sjukdom bör beaktas i arbetet.
- Tilläggsinformation om allergier och astma: www.allergia.com och www.hengitysliitto.fi
- Tilläggsinformation om diabetes och instruktioner för första hjälp för en diabetiker: www.diabetes.fi
- Tilläggsinformation om epilepsi och instruktioner för första hjälp vid ett epilepsianfall: www.epilepsia.fi

Inlärningssvårigheter som är förknippade med autism och Aspergers syndrom

Autism

Neurologisk utvecklingsstörning i centrala nervsystemet, som orsakar varierande funktionshinder.

Typiska drag hos en autistisk person är:

- begränsat eller avvikande socialt samspel och kommunikation
- begränsat eller stereotypiskt beteende
- avvikande reaktioner på sinnesintryck

Aspergers syndrom

Aspergers syndrom är en neurologisk störning i centrala nervsystemet, som orsakar varierande funktionsnedsättning

Typiska drag hos en person med Aspergers syndrom är:

- svårigheter med sociala kontakter och kommunikation
- svårigheter att sätta sig in i en annan persons situation
- svårigheter med att organisera, t.ex. svårt att planera en vettig arbetsordning
- beroende av rutiner eller ritualer
- avvikande reaktion på sinnesintryck
- intensiv fokusering på specifika intressen

Inlärningssvårigheter som är förknippade med autism och Aspergers syndrom

Ta hänsyn till vid handledning:

- Personen i fråga eller dennes personliga assistent kan berätta hur kommunikationen fungerar bäst.
- Håll ett större fysiskt avstånd än vanligt.
- Tala tydligt och lugnt. Försäkra dig om, att du blivit förstådd.
- Använd ett språk som är lätt att förstå, undvik metaforer och erbjud konkreta anvisningar.
- Förtydliga det du säger visuellt: bilder, ritningar och skriftliga instruktioner.
- Använd tydlig växling i kommunikationen: en i taget pratar och den andra koncentrerar sig på att lyssna.
- Dela in situationer genom att berätta ordningsföljden: början, mitten och avslut.
- Stressa inte det kan ta tid att tänka ut svaret.
- Berätta om förändringar i tid och gå igenom programmet på förhand.
- Fäst uppmärksamhet i arbetsmiljön vid:
  - avlägsna överflödiga störningsmoment så som oljud, ljus och lukt
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

Rörelsesvårigheter och motoriska svårigheter (nedsatt funktion i stöd- och rörelseorgan, cp-syndrom, kortväxthet)

Nedsatt funktion i stöd- och rörelseorgan

- Kan vara medfödda eller ha uppstått till följd av en sjukdom eller en olyckshändelse.
- Till funktionshinder i rörelseorgan hör t.ex. MS-sjukdomen, ryggmärgsskada, kortväxthet, muskel- och ledsjukdomar.

CP-skada

- En person bestående hjärnskada som uppstått vid födseln eller i tidiga barndomen. Den försvårar kontrollen av motoriken och muskelkoordinationen.
- En motorisk skada, som inte ensam påverkar den övriga hjärnfunktionen.
- Kännetecknande är stelhet och tvångsrörelser eller en kombination av båda.
- Andra funktionsnedsättningar kan förekomma, den vanligaste är talsvårigheter.

Specifika motoriska svårigheter, kännetecken:

- svårigheter med finmotoriken: svårigheter med pennfattning (penngrepp) och svårigheter med uppgifter där händerna och "flinka fingrar" behövs
- svårigheter med grovmotoriken: klumpiga eller långsamma rörelser, svårigheter att behärska rörelser
- gestaltningssvårigheter och svårigheter i öga-hand koordinationen: problem med användningen av maskiner och verktyg

Rörelsesvårigheter och motoriska svårigheter

(nedsatt funktion i stöd- och rörelseorgan, cp-syndrom, kortväxthet)

Ta hänsyn till vid handledning:

- Den handledda kan ofta själv berätta vad han eller hon behöver för hjälpmedel för att röra sig eller utföra arbetsuppgiften.
- Kontrollera att arbetsmiljön är hinderfri och ergonomisk.
- Planera lämpliga arbetsuppgifter och möjlighet till flexibilitet vad gäller arbetstider tillsammans med den handledda.
- Fäst uppmärksamhet i arbetsmiljön vid:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

Hörselskada

En hörselskadad person har någon grad eller typ av hörselnedsättning

- En person som hör dåligt har en partiell hörselskada: personen hör tal och kan kommunicera med hjälp av en hörapparat, samt som stöd därtill läsa av läpparna.
- En person som varit döv sedan födseln eller förlorat hörseln i tidig barndom kommunicerar huvudsakligen med hjälp av teckenspråk.
- En person som blivit döv efter att han eller hon lärt sig prata kommunicerar oftast genom tal med t.ex. texttolkning eller tecken som stöd.

För den som hör dåligt är följande situationer problematiska:

- diskussionstillfällen i större grupper
- en miljö där det är mycket ljud och det ekar
- att särskilja olika maskiners ljud

Om en studerande inte klarar sina studier med endast hörseltekniska hjälpmedel har han eller hon möjlighet att få studietolkning på teckenspråk och/eller texttolkning.

Hörselskada

Ta hänsyn till vid handledning:

- Den handledda kan själv berätta hur kommunikationen fungerar bäst.
- Tala tydligt och till den studerande.
- Använd dig av de hjälpmedel den studerande erbjuder t.ex. FM-apparater.
- Försäkra dig om att belysningen är tillräcklig för att läsa av läppar och att tolka teckenspråk.
- Ge instruktionerna och annan viktig information också skriftligt.
- Fäst uppmärksamhet vid var den handledda sitter. I främre raden är det lättare att höra och effektivare att läsa av läppar.
- Ge föreläsningmaterialet och föreläsningens struktur åt den handledda på förhand. Då kan han eller hon koncentrera sig på att lyssna.
- Beakta utrymmets egenskaper: eko, buller och larm.
- Om en teckenspråkstolk står till förfogande:
  - reservera en plats med bra belysning för tolken
  - tala till den hörselskadade, inte till tolken
  - tala inte långsammare
- Den hörselskadade har svårt att se på tolkningen och arbetsuppgiften samtidigt: tala först, visa sen.

Synskada

En person vars syn försvagats till den grad att det orsakar svårigheter i det dagliga livet är synskadad. En synskadad kan vara synsvag eller blind.

- Graden av synskada är individuell.
- Graden av olägenhet påverkas bl.a. av skadans art, i vilken ålder skadan uppstått, förmågan att anpassa sig psykiskt, förmågan att lära sig nytt, uppgiftens krav på synförmågan och personens funktionsförmåga.

Synskada kan orsaka

- svårigheter i att ta sig fram, att sköta ärenden och att gestalta omgivningen
- utmaningar i det sociala umgänget: t.ex. att känna igen människor och uppfatta miner och gester är svårt
- nattblindhet och känslighet för bländande ljus hör ofta till synskada

Synskada

Ta hänsyn till vid handledning:

- Den handledda kan berätta vilka typer av hjälpmedel han eller hon behöver för att kunna röra sig, utföra arbetet och kommunicera.
- När du vill påkalla en synskadad persons uppmärksamhet, tilltala personen eller rör lätt vid dennes axel.
- Uttryck dig tydligt vid handledningen.
- Beskriv arbetsomgivningen för den handledda, låt honom/henne bekanta sig med utrymmet och ta på föremålen.
- Meddela den synskadade personen när du tänker lämna utrymmet så att han/hon vet att du har gått.
- Låt saker och föremål vara på bestämda platser.
- Håll gångarna fria.
- Fäst uppmärksamhet i arbetsmiljön vid:
  - säkerheten
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

Annan orsak som kräver specialundervisning

Till den här gruppen hör alla andra typer av svårigheter som inte hör till de föregående grupperna. På detta kort presenteras matematiska inlärningsvårigheter.

Matematiska inlärningsvårigheter

Kännetecknande för matematiska inlärningsvårigheter är:

- svårigheter att förstå tanken bakom räkneoperationer
- svårigheter att förstå matematiska begrepp eller tecken
- svårigheter att genomföra grundläggande räknesätt
- svårigheter att förstå vilka siffror som hör till den aktuella matematiska uppgiften
- svårigheter att sätta siffror i rad eller sätta ut decimaltecken eller symboler under pågående beräkning
- svårigheter att lära sig multiplikationstabellen

Annan orsak som kräver specialundervisning

Ta hänsyn till vid handledning:

- Visualisera beräkningarna med riktigt material (mått, pengar, tidtabeller).
- Använd bilder som hjälp t.ex. för att uttrycka mått och mängder.
- Fundera på vilka hjälpmedel man kan använda sig av i olika räkneuppgifter, t.ex. kalkylator och dataprogram.
- Fäst uppmärksamhet i arbetsmiljön vid:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

ADHD aktivitets- och uppmärksamhetsstörning

ADHD är en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Den utmärks av koncentrations- svårigheter, hyperaktivitet och impulsivitet.

Kännetecknande för ADHD:

- svårt att koncentrera sig, följa instruktioner och slutföra uppgifter
- brister i tidsuppfattning, vilket leder till förseningar
- slarvar bort saker och glömmar uppgifter
- varierande prestationsförmåga
- slarv
- distraheras lätt av utomstående faktorer
- blir lätt frustrerad och får raseriutbrott
- svårt att sitta stilla
- fingrar på föremål
- pratar eller handlar ogenomtänkt
- avbryter andra, stör, pratar samtidigt som andra
- svårigheter att tolka sociala signaler

ADHD aktivitets- och uppmärksamhetsstörning

Sätt att klara studierna:

- Dela in långa instruktioner i delar och gör en uppgift i taget.
- Be läraren upprepa instruktionerna om du inte förstod.
- Bilder, att man visar och repeterar kan underlätta inläringen.
- Lär dig använda kalender och planera.
- Be om mera tid att skriva prov.
- Be att få föreläsningmaterialet på förhand.
- Om det uppstår frågor under undervisningen, skriv ner dem och fråga vid lämpligt tillfälle.
- Att fingra på ett litet föremål, t.ex. en boll, kan stöda upprätthållandet av koncentrationförmågan.
- En lugn omgivning och stressfri miljö underlättar inläringen för dig.
- Skapa tydlighet och regelbundenhet i dina dagsrutiner.

Mera information:

ADHD-liitto www.adhd-liitto.fi

ADHD-förbundet rf www.adhd-liitto.fi/node/379

Läs- och skrivsvårigheter (dyslexi)

Dyslexi är en specifik inlärningssvårighet med en neurobiologisk bakgrund. Hur dyslexi tar sig uttryck är mycket individuellt.

Kännetecknande för dyslexi:

- läser långsamt och blir trött av att läsa
- läser fel
- svårt att förstå det man läst
- svårt att hitta det väsentliga och att minnas detaljer
- svårt att uppfatta helheten
- bokstäver, stavelser eller ändelser utelämnar vid läsning
- bokstäver och stavelser utelämnar i text
- bokstäver eller siffror fattas eller byter plats
- svårt att producera text
- svårt att minnas ord ur uppläst text
- svårt att konstruera en logisk mening
- svårt att skriva grammatikaliskt rätt

Dyslexi kan också utmärkas av

- svårigheter i att uppfatta omgivningen och tid
- klumpighet i motoriken

Läs- och skrivsvårigheter (dyslexi)

- svårigheter i handens och ögats samverkan
- svårigheter i att strukturera en verksamhet/aktivitet

Sätt att klara sig med dyslexi:

- Berätta om dina svårigheter för din lärare.
- Reservera tid för läsning och inläring.
- Om bokstäverna hoppar, försök läsa texten genom en färgad transparang eller följ raderna med hjälp av en linjal.
- Börja anteckna en ny sak på en ny sida i anteckningsblocket.
- Lyssna på talböcker.
- Använd färgpennor för att urskilja olika saker.
- Be om mera tid för provskrivning och fråga om möjligheter till muntligt prov.
- Använd språkkontroll vid granskning av en text.
- Be att få föreläsningmaterialet på förhand.

Mera information: Celia-biblioteket www.celia.fi/sv/
Förbundet för all inläring www.erilaistenoppijoidenlitto.fi/?lang=sv
Läsrådgivning www.lukineuvola.fi/svenska/index_html

Omfattande inlärningssvårigheter

Omfattande inlärningssvårigheter är inlärningssvårigheter och funktionshinder som är svåra att definiera.

- På skoltid påverkar dessa svårigheter individens prestationer i de flesta inlärnings-situationer i skolan.
- Försvårar också förmågan att klara sig senare i livet.

Omfattande inlärningssvårigheter kan ta sig uttryck på följande sätt:

- svårt att koncentrera sig och rikta uppmärksamheten
- långsam inläring
- svårt att klara nya situationer
- svårt att bilda sig en uppfattning om abstrakta begrepp
- svårt att planera och genomföra uppgifter
- den studerande kan vara impulsiv, hyperaktiv eller passiv
- grundskolan genomförs ofta med individuella mål

Omfattande inlärningsvårigheter

Sätt att klara studierna:

- Dela in långa instruktioner i delar och gör en uppgift i taget.
- Repetera uppgiften tills du förstår.
- Reservera tillräckligt mycket tid för din inläring.
- Be läraren upprepa instruktionerna om du inte förstod.
- Bilder, demonstration och repetition kan göra inläringen lättare.
- Lär dig använda kalender och planera.
- En lugn och stressfri miljö underlättar din inläring.
- Skapa tydlighet och regelbundenhet i dina dagar.

Mera information:

Närhi, V., Seppälä, H. & Kuikka, P. (toim.) 2010.
Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Niilo Mäki Instituutti
Esteetön amis www.esteetonamis.fi

Utvecklingsstörning

- En utvecklingsstörning är ett funktionshinder som rör förmågan att förstå och uppfatta.
- Utvecklingsstörningen kan bero på orsaker innan födseln, skador som uppstått i samband med födseln, sjukdomar eller olycksfall i barndomen. En del av orsakerna förblir oklara.
- Graden av utvecklingsstörning varierar från gravt handikapp till lindriga inlärnings-svårigheter.
- Ofta har personer med en utvecklingsstörning andra funktionshinder, som kan försvåra talförmågan, rörelseförmågan eller interaktionen med andra människor.
- Personer med en utvecklingsstörning lär sig många saker i egen takt då de får individuellt stöd i inläringen, förståelsen, kommunikationen och det vardagliga livet.
- Vid sidan om begränsningarna har personer med en utvecklingsstörning ofta andra styrkor på det personliga planet.
- Individuellt och ändamålsenligt stöd hjälper personer med en utvecklingsstörning att leva ett bra, för honom eller henne naturligt och självständigt liv.
- Uppfostran, livserfarenhet, inläring och livsmiljön påverkar utvecklingen och hurdana människor vi växer upp till.
- En utvecklingsstörning påverkar det dagliga livet mindre ju mer samhället är planerat för oss alla.

Utvecklingsstörning

Att tänka på då man möter en person med en utvecklingsstörning:

- Skapa en lugn miljö för mötet.
- När du lär ut en ny sak, repetera tillräckligt många gånger så att personen lär sig.
- Ta hänsyn till personens ålder och behandla honom eller henne enligt den.
- Använd bilder, peka och gestikulera eller använd personens egna hjälpmedel för kommunikation som stöd vid interaktion.
- Ge tydlig och konkret respons för handlingen.
- Fäst uppmärksamhet vid omgivningen:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och känslan av att lyckas

Mera information: Kehitysvammaisten tukiliitto www.kvtl.fi
Förbundet utvecklingsstörning
www.kehitysvammaliitto.fi/pa-svenska/forsta-sidan

CP-skada

- En CP-skada är en bestående hjärnskada, som uppstått vid födseln eller i tidiga barndomen.
- Den försvårar rörelsekontrollen och muskelkoordinationen.
- En motorisk skada, som ensam inte påverkar övrig hjärnfunktion.
- Begränsar ofta eller ställer speciella krav på boende och deltagande i det sociala livet.
- Signifikant för en CP-skada är stelhet eller tvångsrörelser eller en kombination av båda.

Andra funktionsnedsättningar som förekommer med CP-skada:

- talsvårigheter
- dåligt utvecklat känselsinne
- störningar i uppfattningen av hörsel- och synintryck
- problem med koordinationen av olika sinnesintryck
- epilepsi
- utvecklingsstörning

CP-skada

Att ta hänsyn till då man möter en CP-skadad person:

- Reservera tid för mötet – en CP-skadad person kan behöva mera tid än andra till att svara.
- Tala tydligt och lugnt, ge tid för diskussionen.
- Prata till personen i fråga.
- Kontrollera att omgivningen är hinderfri.
- Fäst uppmärksamhet vid omgivningen:
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

Mera information: Finlands CP-förbund rf www.cp-liitto.fi/pa_svenska

Aspergers syndrom

- Aspergers syndrom är en neurobiologisk störning i centrala nervsystemet, som orsakar varierande funktionsnedsättning.
- Hos en person med Aspergers varierar förmågan att tolka sinnesintryck från individ till individ.
- Aspergers syndrom orsakar vissa karaktäristiska drag i beteendet.

Beteenden man kan upptäcka hos en person med Aspergers syndrom är bl.a.

- svårigheter med socialt umgänge och kommunikation
- svårt att sätta sig in i en annan persons situation
- vanligt att uppfatta saker och ting bokstavligen
- svag organisationsförmåga, t.ex. svårt att planera en vettig arbetsordning
- svårt att anpassa sig till förändringar
- beroende av rutiner och ritualer
- avvikande reaktioner på sinnesintryck
- intensiv fokusering på specifika intressen
- svårigheter att påbörja och avsluta uppgifter

Aspergers syndrom

Vid möte med en person med Aspergers syndrom:

- Tala tydligt och lugnt. Försäkra dig om att du blivit förstådd.
- Använd ett språk som är lätt att förstå, undvik metaforer och erbjud konkreta anvisningar.
- Använd bilder, ritningar och skriftliga instruktioner som hjälp i kommunikationen.
- Använd en tydlig växling i kommunikationen: en i taget pratar och den andra koncentrerar sig på att lyssna.
- Dela in situationer genom att berätta händelsernas förlopp (början, mitten och slutet).
- Stressa inte det kan ta tid att tänka ut svaret.
- Gå igenom kommande händelser i förväg och berätta om förändringar i god tid.
- Ta hänsyn till den fysiska distansen.
- Fäst uppmärksamhet vid omgivningen:
  - avlägsna överflödiga störningsmoment så som oljud, ljus och lukt
  - tydlighet och rutiner
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

Mera information: Finlands svenska autism- och asperger förening rf www.autism.fi
Autismi ja aspergerliitto www.autismiliitto.fi

Hörselskada

En hörselskadad person har någon grad eller typ av hörselnedsättning

- En person som hör dåligt har en partiell hörselskada: personen hör tal och kan kommunicera med hjälp av en hörapparat, samt som stöd därtill läsa av läpparna.
- En person som varit döv sedan födseln eller förlorat hörseln i tidig barndom kommunicerar huvudsakligen med hjälp av teckenspråk.
- En person som blivit döv efter att han eller hon lärt sig prata kommunicerar oftast genom tal med t.ex. texttolkning eller tecken som stöd.

För den som hör dåligt är följande situationer problematiska:

- diskussionstillfällen i större grupper
- en miljö där det är mycket ljud och det ekar
- att särskilja olika maskiners ljud

Om en studerande inte klarar sina studier med endast hörseltekniska hjälpmedel har han eller hon möjlighet att få studietolkning på teckenspråk och/eller texttolkning.

Hörselskada

Att ta hänsyn till då man möter en person med nedsatt hörsel eller en person som är döv:

- Tala tydligt och direkt till personen i fråga.
- För att fånga uppmärksamheten kan du vifta med handen eller klappa personen lätt på axeln.
- Att ropa är onödigt.
- Om du inte behärskar teckenspråk kan du kommunicera med en döv person genom att skriva med ett tydligt språk.
- Att hålla kontakten med en person som använder teckenspråk genom textmeddelanden eller e-post är praktiskt.
- Försäkra dig om att belysningen är tillräcklig för att läsa av läppar och tolka teckenspråk.
- Beakta utrymmets egenskaper: eko, buller och larm.
- Om en teckenspråkstolk står till förfogande:
  - reservera en plats med bra belysning för tolken
  - tala till den hörselskadade, inte till tolken
  - tala inte långsammare

Mera information: Finska hörsselförbundet www.kuuloliitto.fi/fin/pa_svenska/
Finlands dövas förbund rf www.kl-deaf.fi

Synskada

En person vars syn försvagats till den grad att det orsakar svårigheter i det dagliga livet är synskadad. En synskadad kan vara synsvag eller blind.

- Graden av synskada är individuell.
- Graden av olägenhet påverkas bl.a. av skadans art, i vilken ålder skadan uppstått, förmågan att anpassa sig psykiskt, förmågan att lära sig nytt, uppgiftens krav på synförmågan och personens funktionsförmåga.

Synskada kan orsaka

- svårigheter i att ta sig fram, att sköta ärenden och att gestalta omgivningen
- utmaningar i det sociala umgänget: t.ex. att känna igen människor och uppfatta miner och gester är svårt
- nattblindhet och känslighet för bländande ljus hör ofta till synskada

Synskada

Att tänka på när man möter en person med synskada:

- En synskadad person kan berätta vilka hjälpmedel han eller hon behöver för att kunna röra sig, utföra ett arbete och kommunicera.
- När du vill påkalla en synskadad persons uppmärksamhet, tilltala personen eller rör lätt vid dennes axel.
- Använd tydliga uttryck vid tal.
- Beskriv omgivningen för den synskadade, som får bekanta sig med utrymmet och ta på föremål.
- Berätta för den synskadade när du tänker lämna rummet så han/hon vet att du har gått.
- Ha bestämda platser för saker och föremål.
- Håll gångar fria.
- Fäst uppmärksamhet vid omgivningen:
  - säkerheten
  - lugn omgivning och stressfri miljö
  - uppmuntran och upplevelsen av att lyckas

Mera information:

Näkövammaisten keskusliitto www.nkl.fi
Förbundet Finlands Svenska Synskadade www.fss.fi